

Overzicht van de Richtlijn Problematische gehechtheid

1

Werkkaart

Een jeugdige met een problematische gehechtheidsrelatie heeft onvoldoende vertrouwen in zichzelf en anderen opgebouwd. Door te werken aan de gehechtheidsrelatie kan dat vertrouwen **altijd weer** hersteld worden. *Zie Werkkaart 2*

Geldt voor alle jeugdigen

Een gehechtheidsrelatie...

- ▶ is een relatie tussen een jeugdige en een volwassene;
- ▶ ontwikkelt optimaal als de volwassene sensitief en voorspelbaar reageert op de jeugdige;
- ▶ kan op ieder moment bijgestuurd worden via de volwassene;
- ▶ is gebaat bij continuïteit en stabiliteit in de aanwezigheid van de gehechtheidsfiguur.

Geldt voor jeugdigen met (mogelijke) problematische gehechtheid

Voor deze jeugdigen...

- ▶ is een solide netwerk van gehechtheidsrelaties met volwassen familieleden van groot belang.
- ▶ moet de gehechtheidsrelatie die in de vroege jeugd met ouder(s) is opgebouwd gerespecteerd worden. Het is daarom belangrijk dat een jeugdige contact kan onderhouden met deze gehechtheidspersoon.

Screening en diagnostiek > Zie Werkkaart 3

Altijd

STAP 1

Wees alert op gehechtheid:

- ▶ voelt de jeugdige zich op z'n gemak bij ouder/verzorger?
- ▶ voelt de jeugdige zich veilig bij ouder/verzorger?
- ▶ hebben ze plezier?

Korte screening altijd nodig bij:

- ▶ mishandeling, verwaarlozing of geweld in gezin
- ▶ psychiatrische problemen bij ouders
- ▶ ontwikkelingsstoornis, verstandelijke beperking
- ▶ adoptiekind of opgegroeid in pleeggezin
- ▶ gedragsproblemen bij de jeugdige

Bij vermoeden van een probleem

STAP 2

Schakel gedragswetenschapper in voor korte screening:

1. Gesprek met ouders over voorgeschiedenis van de jeugdige
 2. Signaleringsinstrument zoals Lijst Signalen van Verstoorde Gehechtheidsgedrag of ADSI;
 3. CBCL of VOG (Vragenlijst over Ontwikkeling en Gedrag)
- Gezamenlijk vaststellen of jeugdige problematische gehechtheidsrelatie heeft en/of gedragsproblemen

STAP 3

Indien vermoeden bevestigd wordt

Uitgebreid diagnostisch onderzoek:
Zie Werkkaart 3

- ▶ Geen problemen m.b.t. gehechtheid, wel gedragsproblemen:
RL Ernstige Gedragsproblemen

Afwegingen voor behandeling > Zie Werkkaart 4

STAP 4

- ▶ Een problematische gehechtheidsrelatie is altijd bij te sturen door sensitief en voorspelbaar te reageren.
- ▶ Bij het maken van een behandelplan zijn een aantal overwegingen van belang met betrekking tot de jeugdige, de gehechtheidspersoon en tot interventies. Behandeling is gericht op:
 1. bijsturen van de gehechtheidsrelatie.
 2. behandelen van de gehechtheidsrelatie.
 3. opnieuw opbouwen van een gehechtheidsrelatie.

Do's¹

- ▶ Neem de tijd om op een positieve en speelse manier contact te hebben met de jeugdige. Nodig de jeugdige uit om dingen te doen samen, zoals spelen, praten, of huishoudelijke taken. Geef de jeugdige de ruimte; maar houd wel de regie door de jeugdige keuzes aan te bieden.
- ▶ Gebruik een vriendelijke gezichtsuitdrukking en stem in contact met de jeugdige. Zorg voor een ontspannen, positieve sfeer. Heb plezier samen met de jeugdige. Houd het contact luchtig en speels: maak grapjes, lach en heb plezier. Geniet van het samenzijn met de jeugdige die in je werk aan je is toevertrouwd.
- ▶ Wees voorspelbaar, betrouwbaar en duidelijk naar de jeugdige toe: zeg wat je doet en doe wat je zegt.
- ▶ Geef de jeugdige jouw volle aandacht en maak oogcontact. Luister en kijk goed naar de jeugdige. Let op lichaamstaal (ogen, mimiek, stem, lijf). Benoem wat je ziet dat de jeugdige doet en de emoties van de jeugdige. En check of dit klopt: heb je het goed verwoord, prima - lijkt dit niet het geval: herstel dan wat je zei en zoek samen met de jeugdige naar welk gevoel, gedachte of wens er onder het gedrag zit.
- ▶ Verplaats je in de jeugdige. Denk na over wat er in de jeugdige omgaat. Laat de jeugdige merken dat je het ziet en hoort. Bied hulp of troost als de jeugdige verdrietig of angstig is of hulp en steun zoekt bij jou; Leid boosheid in goede banen. Als de jeugdige het contact afweert, terwijl hij verdrietig of van slag is, wees dan als verzorger wel aanwezig voor hem, en laat merken dat je er bent voor hem.
- ▶ Verhelder voor de jeugdige oorzaak en gevolg in situaties, help hem om het verband tussen een gebeurtenis, gevoel en gedrag te ontdekken.
- ▶ Probeer zoveel mogelijk aan te sluiten bij de behoeften en wensen van de jeugdige, die jij benoemt. Dan voelt de jeugdige zich serieus genomen. Als dat niet kan, leg dan uit waarom wel/niet en verwoord daarbij dat de jeugdige zich hierdoor teleurgesteld of alleen of boos of verdrietig voelt.
- ▶ Focus zoveel mogelijk op positieve gedragingen van de jeugdige, benoem dat en prijs hem. Positieve dingen van de jeugdige mogen best aangedikt worden zodat hij de waardering echt voelt. Het gaat hierbij vooral om waardering van de persoon en de intenties van de jeugdige (formuleren als; "jij bent ...") en niet zozeer om diens prestaties/resultaten.
- ▶ Zoek naar herstel in de relatie. Jeugdigen met een problematische gehechtheidsrelatie weten hoe ze contact kapot moeten laten gaan, maar niet hoe te herstellen nadat het mis is gegaan.
- ▶ Erken eerlijk als jij als opvoeder iets fout deed en zoek naar manieren om het goed te maken die voor jou en de jeugdige leuk/prettig zijn.
- ▶ Wees je bewust van wat er in jezelf omgaat, van wat je zelf voelt, denkt en wenst. Probeer je persoonlijke gevoelens, gedachten, wensen los te laten in de omgang met de jeugdige.

¹ Niet bedoeld als uitputtende lijst van aanbevelingen die onder alle omstandigheden allemaal opgevolgd moeten worden. Bij het opvolgen van de tips zal de verzorger de leeftijd en de situatie van de jeugdige in acht moeten nemen; daarbij zullen sommige tips meer houvast bieden dan andere.

Hoe bouw je een veilige gehechtheidsrelatie op met een jeugdige?

Don'ts

- ▶ Wees niet opdringerig doordat je jouw activiteiten of wensen belangrijker vindt dan de activiteiten of wensen van de jeugdige. Vermijd 'moeten'.
- ▶ Voorkom straffen waarbij je de jeugdige wegstuurt, apart zet, afwijst. Als je een straf wilt inzetten: kies er dan voor om een consequentie te maken waarbij de jeugdige iets doet dat bouwt aan jullie relatie. Bijvoorbeeld door samen een activiteit, of een karweitje te doen.
- ▶ Geef geen uiting aan je eigen gevoel van machteloosheid of onmacht in de omgang met de jeugdige, zodat de jeugdige zich afgewezen voelt.
- ▶ Vermijd activiteiten of uitjes die te veel prikkels met zich meebrengen voor de jeugdige. Emotieregulatie is vaak moeilijk voor jeugdigen met een problematische gehechtheidsrelatie. Kies daarom geen activiteiten die veel opwinding en drukte met zich meebrengen. Kies liever 'uitjes' en activiteiten van korte duur, waarbij de jeugdige niet te veel geprikkeld of opgewonden wordt.

Hoe ga je om met opstandig gedrag

Tips

- ▶ Probeer gedrag zoveel mogelijk op positieve wijze te reguleren, door belonen i.p.v. straffen.
- ▶ Laat je niet verleiden door de jeugdige om de confrontatie met hem/haar aan te gaan. Blijf rustig, maar geef wel duidelijk aan dat de grens is overschreden.
- ▶ Help de jeugdige tot rust te komen, haal het zo nodig uit de situatie.
- ▶ Help de jeugdige met boze, opstandige of agressieve gevoelens om te gaan. Blijf kalm/rustig en laat d.m.v. rustige lichaamstaal en kalm taalgebruik blijken dat je de gevoelens van de jeugdige begrijpt. Benoem de gevoelens, wees aardig, en neem de leiding. Blijf aanwezig bij de jeugdige tot je samen het gevoel van de jeugdige begrijpt. Leid de jeugdige af of help de jeugdige terug te keren naar wat het aan het doen was.
- ▶ Zeg op een positieve wijze welk gedrag je van de jeugdige verwacht. Vermijd daarbij de woorden 'NEE' en 'NIET'.
- ▶ Waak ervoor om de jeugdige zelf af te wijzen; laat de jeugdige ervaren dat het mag zijn wie het is: ook in een rotbui of met agressief gedrag laat je de jeugdige niet vallen.
- ▶ Wanneer je je geduld verliest kun je beter even weggaan en contact met de jeugdige vermijden, dan de confrontatie aangaan.

In het boek *'Signaleren van verstoorde gehechtheid'* wordt een uitgebreide diagnostische procedure beschreven die is ontwikkeld voor kinderen/jongeren met een visuele en/of licht verstandelijke beperking (Dekker – van der Sande & Janssen, 2010). Dit stappenplan is een voorbeeld van 'best practice', die we hier aanbevelen voor gebruik in de jeugdhulp, ook bij niet-beperkte kinderen. Het stappenplan dat we hier presenteren is vereenvoudigd om het geschikt te maken voor jeugdprofessionals. Bij elke volgende stap is meer specifieke deskundigheid vereist: Stap 1 kan door alle professionals in de jeugdhulp worden uitgevoerd, en stap 2 door geregistreerde gedragswetenschappers (GZ-psycholoog, kinder- en jeugdpsycholoog NIP of een orthopedagoog-generalist). Voor het uitvoeren van stap 3 zijn specifieke vaardigheden nodig om de verschillende instrumenten af te kunnen nemen en de uitkomsten ervan te kunnen interpreteren.

Wees altijd alert op gehechtheid.

STAP 1

Ouders, pedagogisch medewerkers en begeleiders letten erop of een jeugdige zich op z'n gemak voelt bij de personen aan wie hij gehecht is. Voelt de jeugdige zich veilig bij die persoon, laat het kind zich troosten of helpen, luistert het kind doorgaans naar deze volwassene? Hebben ze samen plezier?

STAP 2

Wanneer er een vermoeden is van een problematische gehechtheidsrelatie, schakel dan de gedragswetenschapper in voor een korte screening.

- a. De gedragswetenschapper gaat een eerste gesprek aan met met de ouders (of de volwassene die de ouderrol vervult) bij wie de jeugdige opgroeit of opgegroeid is. In dit eerste gesprek verkent de gedragswetenschapper de voorgeschiedenis van de jeugdige. De informatie die de ouders aandragen, kan worden aangevuld met gegevens uit het dossier van de jeugdige. Het is de bedoeling dat de gedragswetenschapper een globaal beeld krijgt van de volgende aandachtspunten:
- ▶ Zijn er aanwijzingen voor pathogene zorg, dat wil zeggen: verwaarlozing, mishandeling, of het negeren van basale fysieke en emotionele behoeften van de jeugdige?
 - ▶ Is Veilig Thuis betrokken (geweest) bij het gezin of zijn er juridische maatregelen aan de orde?
 - ▶ Zijn er wisselingen van ouders/verzorgers geweest?
 - ▶ Is er sprake van een uithuisplaatsing op jonge leeftijd?
 - ▶ Heeft de jeugdige ingrijpende gebeurtenissen meegemaakt?

Verder is van belang dat samen met de ouders de belemmerende en beschermende factoren op alle vier niveaus in kaart gebracht worden: ouder, kind, gezinsomstandigheden en het contact tussen ouder en kind. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van bijlage 2.

Naast een gesprek met de ouders over de voorgeschiedenis, wordt ook met de jeugdige zelf gesproken als de jeugdige daartoe in staat is. Het kan zijn dat de beleving van de jeugdige, bijvoorbeeld over ingrijpende gebeurtenissen, verschilt van die van de ouders of verzorgers.

- b. De gedragswetenschapper neemt de *Lijst Signalen van Verstoord Gehechtheidsgedrag*¹ af (zie bijlage 4). In een gesprek met de ouders wordt voor elk gedrag uit de lijst nagegaan of de jeugdige dat gedrag laat zien ten opzichte van de ouder. Daarbij vraagt de gedragswetenschapper naar concrete voorbeelden. Aan elke gedraging wordt een score tussen de 1 en 5 toegekend. Na afloop maakt de gedragswetenschapper een verslag en berekent een totaalscore. Het is ook mogelijk de lijst in te vullen op basis van observaties van de jeugdige met zijn ouder.

¹ In plaats van de hier genoemde Lijst kan ook de Attachment Insecurity Screening Inventory (AISI) gebruikt worden, de opvolger van de Attachment Difficulties Screening Inventory (ADSI; Stams et al, 2012).

STAP 2 vervolg

- c. Het brede functioneren van de jeugdige in het dagelijks leven wordt verder onderzocht met behulp van de CBCL/TRF/YSR of de *Vragenlijst over Ontwikkeling en Gedrag (VOG)*. Bij voorkeur vullen zowel ouders, leerkracht, als de jeugdige zelf de vragenlijst in. De vragenlijst geeft een indicatie van de mate waarin gedrags- en emotionele problemen voorkomen.

- d. De gedragswetenschapper rondt samen met de (ambulante) begeleider en eventueel de pedagogisch medewerker de screening af, met als drie mogelijke uitkomsten:
- ▶ het vermoeden van problematische gehechtheid wordt niet bevestigd. Dat betekent dat de gedragswetenschapper nagaat of er nog meer onderzoek nodig is. Is dat niet het geval, dan rondt hij de zaak af.
 - ▶ het vermoeden wordt gedeeltelijk bevestigd. Van belang is om onderscheid te maken tussen gehechtheidsproblematiek en andere gedrags- of emotionele problemen.
 - ▶ Het vermoeden wordt bevestigd.

STAP 3

Indien er aanwijzingen zijn voor gehechtheidsproblemen: uitgebreid onderzoek door de gedragswetenschapper.

- a. In een gesprek met de ouders wordt de gehechtheidsontwikkeling van de jeugdige nauwkeuriger in kaart gebracht dan in stap 2 (zie bijlage 3).
- b. De gedragswetenschapper kan gebruik maken van de *Klinische Observatie van Gehechtheid*
- c. De gedragswetenschapper kan een interview afnemen bij de ouders: het *Disturbances of Attachment Interview*.
- d. Bij ernstige problemen van de jeugdige verwijst de gedragswetenschapper naar een kinderpsychiater, GZ-psycholoog, kinder- en jeugdpsycholoog NIP of een orthopedagoog-generalist. Hij kan beoordelen of er sprake is van een reactieve hechtingsstoornis zoals gedefinieerd door de DSM-5, en of er eventueel sprake is van comorbiditeit.
- e. De gedragswetenschapper en begeleider bekijken en beoordelen de video-opnamen van interacties tussen het jonge kind en de volwassene aan wie het kind problematisch gehecht is. Daarbij maken ze onder andere gebruik van de *Emotional Availability Scales*.
- f. De uitkomsten uit de verschillende instrumenten worden naast elkaar gelegd en gewogen. Op basis van dit totaalbeeld wordt vastgesteld welke behandeling of begeleiding nodig is. Als het uitgebreide onderzoek aangeeft dat de jeugdige ernstige problemen heeft op het gebied van gehechtheid, zoals een hechtingsstoornis, verwijs dan door naar een GZ-psycholoog, kinder- en jeugdpsycholoog NIP of orthopedagoog-generalist met relevante scholing in de gehechtheidsproblematiek.

Voor iedere jeugdige geldt...

1. Jeugdige is gebaat bij volwassenen die sensitief en voorspelbaar reageren zoals omschreven in Werkkaart 2.
2. Stuur een problematische gehechtheidsrelatie tussen jeugdige en ouder bij door die volwassene te begeleiden/ondersteunen bij het sensitief en voorspelbaar reageren op de jeugdige.

Zie voorbeelden Werkkaart 2

Begeleider versterkt sensitiviteit van de ouder(s): uitgangspunten:

- ▶ Heb oog voor schuldgevoel en pijn van ouders.
- ▶ Zorg dat gewerkt wordt aan psychiatrische problemen van de ouder(s).
- ▶ Zoek samenwerking met de ouders.
- ▶ Zet psycho-educatie in.
- ▶ Pas in contact met ouders de principes toe / die je hen wilt leren.
- ▶ Wees sensitief in het contact met de jeugdige.

Afwegingen bij behandeling

1. Overwegingen m.b.t. jeugdige

- uitkomst diagnose
- leeftijd jeugdige
- wel/geen gedragsproblemen?

2. Overwegingen m.b.t. gehechtheidspersoon

- is ouder beschikbaar?
- staat ouder open voor begeleiding?

3. Overwegingen m.b.t. interventies

- welke interventies zijn beschikbaar?

De gedragswetenschapper stelt samen met de begeleider of werker een behandelplan op.

Is de ouder/gehechtheidspersoon beschikbaar?

JA

1. Bijsturen van de gehechtheidsrelatie

door versterken van sensitiviteit van de (pleeg/adoptie) ouder.

Geschikt voor jonge kinderen (< 7 jaar)

- ▶ VIPP SD
- ▶ Ouder-baby interventie
- ▶ PCIT
- ▶ Basic Trust methode
- ▶ K-VHT

2. Behandeling van de gehechtheidsrelatie

door GZ-psycholoog, orthopedagoog-generalist, kinderpsychiater, of therapeut, met therapie waarbij gewerkt wordt aan de relatie.

Geschikt voor alle leeftijden:

- ▶ ITTG

NEE

3. Nieuwe gehechtheidsrelatie opbouwen

a. In pleeggezin of gezinshuis

- ▶ Met een volwassene die de jeugdige al kent, die voor langere tijd beschikbaar is.
- ▶ Jeugdige heeft veilige en stabiele plek. Familie Netwerk Beraad goed hulpmiddel!

b. In residentie*

- ▶ Wie neemt de rol als vaste vertrouwenspersoon of mentor?
- ▶ Met een volwassene die de jeugdige al kent, die voor langere tijd beschikbaar is.

* De keuze voor pleeggezin, gezinshuis of residentie wordt bepaald door de ernst van de problematiek bij de jeugdige en de mogelijkheden die er zijn.